

УДК 323.28.

М.Ф. Головатий,

доктор політичних наук, професор, віце-президент – ректор
(Міжрегіональна Академія управління персоналом)

СУЧАСНИЙ ТЕРОРИЗМ І ДОЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ (основні тези)

У статті проаналізовано сутність комплексного підходу до усвідомлення сутності тероризму, показано безпідставність спроб пояснення його чимось одним: економічними негараздами, невирішеними питаннями релігійного характеру, ксенофобією тощо, наголошено, що стрижнем, віссю тероризму як міжнародного явища виступає примат ненависті, страху, що не мають ні релігійної, ні мовної, ні етичної приналежності.

1. Здебільшого поняття "тероризм" (від лат *terror* – *страх*) пояснюють як використання насилля або загрози з метою посіяти паніку, послабити становище держави і викликати відповідні політичні зміни в суспільстві на чийсь користь. Більш детальний аналіз механізмів терору, технологій, а головне – ставлення самих держав, їх владних структур до терору, крім вище наведеного, дає підстави зробити таке визначення терміну "терор". "Терор", "тероризм" – це тактика політичної боротьби, що характеризується систематичним використанням ідеологічно мотивованого насилля, що проявляється у вбивствах, диверсіях, саботажі, крадіжках і інших діях, що являють собою загрозу життю і безпеці людей [1; 2].

2. Сучасний тероризм не є локальним, однозначним, ґрунтовно визначеним (у науці і суспільній політиці) явищем, а тому усталено, визнано на сьогодні, що це:

- а) невід'ємна складова політичних і економічних процесів у світі взагалі;
- б) тероризм має багато видів, модифікацій, джерел, які його породжують;
- в) тероризм несе собою величезну загрозу громадській і національній безпеці країнам і народам, де він має місце [3; 4; 5].

3. Проблему тероризму складно досліджувати, а ще складніше розв'язувати у реальному суспільному житті з тієї головної причини, що лише за останні двісті років це явище зазнало колосальної еволюції і змін.

У XIX столітті терористичні акти мали фактично локальний характер, їх об'єктом були монархи, відомі політичні, громадські діячі.

Пізніше (перша половина XX ст.) об'єктом тероризму стають державні чиновники і поступово боротьба з тероризмом стає проблемою державної безпеки. Тобто проблема тероризму стає проблемою внутрішньої державної безпеки окремих країн.

На початку XX століття тероризм набуває глобального характеру, його об'єктом вже не є окремі особистості, політичні системи, але навіть цілі етноси, народи: яскраві приклади – югославські події, Близький Схід тощо [6].

4. Спочатку існуючи як різновид, окремі акти організованої злочинності, тероризм у наш час глибоко занурився в тіньову економіку, взяв на озброєння не лише надсучасну зброю, але й потужні технології, в першу чергу інформаційні. Це зробило тероризм явищем надто поширеним і стійким. Отже, причин екстремізму, тероризму багато, і, як правило, вони тісно переплітаються, взаємозумовлюють одна одну, хоча основними з таких причин були і залишаються: економічні, політичні, історичні, етнічні, психологічні і соціальні.

5. Розмах, масштаби, технології здійснення масових терористичних акцій дають підстави стверджувати про наявність прекрасно озброєного всесвітнього терористичного інтернаціоналізму, який тісно зрісся з інтернаціональним злочинним, кримінальним світом.

Особливість такого тероризму зумовлюється, на наш погляд, декількома обставинами об'єктивного і принципового характеру, що, власне, і роблять тероризм можливим, реальним:

- а) інтенсивні глобалізаційні процеси, породжені появою однополюсного світу, на чолі із США як супердержавою [7].

Декілька пояснень щодо суті такого феномена. Глобалізація часто пояснюється як віртуальний феномен (економічний, політичний, психологічний, інформаційний, лінгвістичний), а головним чином як прагматична реальність, яку не слід ігнорувати і потрібно мати саме як реальність, даність.

Є два основні підходи до сутності процесів глобалізації взагалі. Перший – ствердження, що глобалізація, мовляв, – це об'єктивна історична тенденція до об'єднання людства у певну єдину планетарну суспільну систему.

Другий підхід базується на тому, що основу глобалізації, як багатоаспектного процесу становлять нав'язування ліберально-сіоністських цінностей і ціннісних орієнтирів світовій спільноті. Саме цей підхід є більш точним і об'єктивно обґрунтованим;

- б) саме глобалізаційні процеси інтенсивно сприяли тому, що терористичний рух нині здійснюють не окремі особистості, групи осіб, справжні наддержавні корпорації зі своїми банками, великими виробничими потужностями, юридичною інфраструктурою, значними земельними володіннями, суперсучасним озброєнням, комунікативними засобами, земельними й іншими сировинними ресурсами. Виняткова комуфльованість, транснаціональний характер практично роблять такі організації невразливими [8].

6. Недостатньо обґрунтованими, а часто і безпідставними є спроби пояснити тероризм чимось одним: економічними негараздами, невирішеними питаннями релігійного характеру, ксенофобією тощо. Маємо на

увазі, що стрижнем, віссю тероризму є примат ненависті, страху, що не мають ні релігійної, ні мовної, ні етнічної приналежності.

Тероризм сьогодні має характеризуватися і досліджуватися комплексно як явище соціально-політичне, соціально-психологічне, соціально-правове, як тип політичної поведінки, як різновид злочинної (кримінальної) діяльності тощо.

7. Основний фактор, що зумовлює існування тероризму, – це фактор страху, і найперше – страху людини за збереження свого життя. Завдяки такому фактору державний тероризм у колишньому СРСР існував понад сімдесят років: масово винищувалася еліта, в тому числі українська, значна частина громадян знаходилися в різних тюрмах і таборах і використовувалася виключно як безкоштовна робоча сила [9].

8. Принципово важливим є те, що окремі дослідники слушно пропонують розрізняти "терор" – насилля сильних над слабими (держави над опозицією) і "тероризм" – насилля і залякування слабкими (опозицією) сильних (держави). Подібні процеси мають яскраве вираження, прояв у державах з нестабільними політичними системами та суспільно-політичною ситуацією.

9. Ряд учених (наприклад, Марк Ферро) беззастовно стверджують, що тероризм сьогодні став невід'ємною складовою державного терору, однією з форм державної політики. Цей аспект терору поки що майже не досліджений. Разом з тим, глобалізація загалом, її неодмінне супутнє явище – тероризм – є причиною того, що багато сильних держав, з одного боку, декларують демократичні засади свого функціонування, а, з іншого – перебудовують політичні системи, владні структури далеко не під демократичні засади функціонування, скоріше навпаки.

Яскравим прикладом негативних змін у структурі і функціях влади, які існують дійсно не на користь демократії і демократизації суспільного життя, є останні події, що мають місце, зокрема, не лише у США, Англії, але і в Росії і які значною мірою викликані загостренням тероризму, його наслідками. В Російській Федерації основні зусилля Президента В.В. Путіна, його оточення нині пов'язані із зміцненням вертикалі влади і головним чином одноосібної президентської. Йдеться про зменшення прав регіонів, перехід від виборів практично до призначення губернаторів президентом, переформування силових структур, здійснення фактично економічного диктату (збільшення відбору доходів з регіонів на користь центру), зниження впродовж останніх п'яти років системної опозиції. Об'єктивно усі перераховані процеси спричиняють ситуацію, яку спеціалісти-політологи називають не інакше, як пряме повернення до радянської форми правління. До цього спонукали також останні вибори до Державної Думи Російської Федерації, які беззастовно характеризують як суттєвий програш сил демократії, посилення централістських, авторитарних тенденцій.

10. **Загальний підсумок.** Тероризм – явище складне, багатопланове, що вимагає комплексного, міждисциплінарного підходу до розгляду самого феномена та сутнісних особливостей його прояву. Як феномен, його не можна пояснювати однобоко, в тому числі як суто або переважно політичне, політологічне явище.

Глобалізація і її фактично породження, неодмінне супутнє явище – тероризм – виступають у поєднанні і є величезною загрозою для існування національних, чітко етнічно означених держав. Справа в тому, що основними домінантами, цінностями глобалізму є не лише духовні, культурні й матеріальні, ліберально-економічні, силові засади існування суспільств.

Турбота про збереження виокремлених, унікальних і неповторних ознак національних держав, збереження їх суверенітету, з одного боку, не виключає об'єктивних інтеграційних процесів, що обумовлюють співіснування з іншими державами, а, з іншого – потребують загальної національної безпеки, унеможливлення негативних впливів глобалізації і тероризму. Здійснити це видається можливим лише в результаті:

- * захисту і зміцнення власного національного інформаційного простору;
- * збереження та примноження національного ресурсно-економічного потенціалу;
- * розвитку і зміцнення демократичних засад існування суспільства і в першу чергу розбудови дійсного громадянського суспільства;
- * посилення політичної волі, ролі і значення національної ідеї, яка має бути ідеєю творення національної, соборної, суверенної держави. Для України ядром такої ідеї, на наш погляд, має бути українська національна консервативна ідеологія;
- * формування дійсно національної, в тому числі і в етнічному плані, національно зорієнтованої політичної влади.

1. Современный терроризм. Анализ основных направлений. – Минск, 2000.
2. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности. – М., 1999.
3. Арутюнов В.Х., Свиницкий В.М. Философия глобальных проблем современности: Навч.-метод. посіб. – К.: КНЕУ, 2002.
4. Бжезинский Збигнев. Великая шахматная доска. – М., 1999. – 189 с.
5. Бек У. Что такое глобализация? – М., 2001.
6. Глобальные трансформации и стратегии развития. – К., 2000.
7. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; Кер. авт. кол. О. І. Білоус – К.: КНЕУ, 2001.
8. Діалог цивілізацій: протиріччя глобалізації / Матеріали Другої Всесвітньої конференції, Київ, 23 травня 2003 р. – К., 2003.
9. Коровиков А. Исламский экстремизм в арабских странах. – М., 1990.

Матеріал надійшов до редакції 25.09.2004 р.

Головатий Н.Ф. Современный терроризм и судьба национальных государств: социально-политический аспект (основные тезисы).

В статье анализируется суть комплексного подхода к осознанию сущности терроризма, показано безосновательность попыток объяснения его чем-то одним: экономическими проблемами, нерешенными вопросами религиозного характера, ксенофобией и т. д., подчеркнуто, что стержнем, осью терроризма как международного явления выступает примат ненависти, страха, которые не имеют ни религиозной, ни языковой, ни этической принадлежности.

Golovaty M.F. The Contemporary Terrorism and the Fate of National States: Social Political Aspect.

The article highlights the essence of complex approach to the understanding of the concept of terrorism, and the baselessness of the attempts of explaining it through some single cause (economic problems, religious matters etc.) is revealed. It is emphasized, that the backbone of terrorism are hatred and fear, which have neither religious, nor language character.